شەڕی دەوڵەت, کێن ئەوانەی کە شەڕی دەوڵەتی نەتەوەیی دەکەن؟-2- … سمکۆ عەبدولکەریم

بەشی دووەم …

پەرەسەندنی نادەدپەروەری هەڕەشەیەکی گەورەیە بۆسەر ئینتیمای هاوڵاتیان، بەم هۆکارەوە لە زەمەنی ئێستادا لە زۆربەی ئەو وڵاتانەی ژیان و گوزەران بەرتەسك دەبێتەوە هاوڵاتیان بە شێوەیەکی گشتی بیر لە کۆچ دەکەنەوە، بەجێ هێشتنی وڵات بە یەکێ لە هەنگاوە لە پێشینەکان دادەنێن، لەوەها حاڵەتێکدا دەسەڵاتی نیشتیمانی دەبێ پێش هەموو شتێك لە هەوڵی گێڕانەوەی ئەو ئینتیمایە دابێ، چونکە بەردەوام کۆمەڵگاکان بە هۆی ئەو هەڕەشە و گورەِشانەی بەسەریانەوەیە دەکەونە بەر مەترسی لەنێوچوون.
بەومانایەی هاوتەریب بوونی خراپی دۆخی ناوخۆ و هەڕەشەکانی دەرەوە هەڕەشەی ڕاستەقینەن، سامۆئیل هنتنگتۆن، لە کتێبی (ئێمە کێین؟) پێی وایە کۆمەڵگاکان بە هۆکاری گەشەدان بە ناسنامەکانیان و خۆنوێکردنەوەیان دەتوانن لە نێوچوونی خۆیان دوا بخەن، هەر لەم چوارچێوەیەشدا پابەند بوون بە ڕۆشنبیری و داب و نەریت و بەهاکان بە هۆکارێکی دیکەی دواخستنی ئەو لە نێچوونە دادەنێ.

واتە مەرج نییە تەنیا بونیاتی دەوڵەت کۆمەڵگا بپارێزێ، ئەگەر تا دوێنی دامەزراندنی دەوڵەت هۆکارێکی بنچینەیی پاراستنی بونیاتی نەتەوەکان بووبێت، ئەوە ئێستادا تەنیا بیرکردنەوە لە دامەزراندنی دەوڵەت لە دەرەوەی بایەخدان بە ژیان، بیرکردنەوەیەکی مایەی مەترسییە، لەم ڕوانگەیەشەوە ئەگەر بانگەشی ڕیفراندۆم و قسەکردن لەسەر سەربەخۆیی کوردستان کە ئێستا بۆتە جێی مشتومڕی هەمووان، لەبەرامبەر ئەو مەترسییە بێت کە هنتنگتۆن باسی کردوە، ئەوە بە دیوەکەی تردا دروستکردنی مەترسییەکی دیکەیە لەسەر کۆمەڵگای کوردی، مەترسییەکان لە جیاتی ئەوەی ببنە هۆکارێك بۆ یەك ریزی نیشتمانی، لە کوردستان بۆتە هۆکارێك بۆ زیاتر لێك دوورکەوتنەوە لە یەکتری.

هنتنگتۆن هەر لەو کتێبەیدا ئاماژە بۆ مەسەلەیەکی زۆر گرنگ و هەستیار دەکات لەبارەی هەڵوێستی بەشێك لە هاوڵاتیانی ئەمریکی پێش

و دوای 11-ی سپتێمبەر، ئاماژە بۆ هەندێ دەزگا و دامەزراوە دەکات کە بە هیچ شێوەیەك ئامادە نەبوونە ئاڵای وڵاتەکەیان لەسەر باڵەخانەکان بەرز بکەنەوە، یانی بەر لەڕووداوەکەی 11-ی سپتێمبەری 2001. کەچی دوو هەفتە دوای ئەم ڕووداوە ئەو باڵەخانانەی ئەو باسیان دەکات (بە یەکجار 17 ئاڵایان لەسەر هەڵکراوە).

واتە هنتنگتۆن ڕووداوەکەی 11-ی سپتێمبەر وەك مەترسییەك، بە هۆکارێکی کاریگەر دەزانێ بۆ گێڕانەوە و زیندوکردنەوەی رۆحی نیشتمانی لای ئەمریکییەکان. پێی وایە ئەو بایەخەی ئاڵا لە دوای ئەو ڕووداوەدا لە ناخی ئەمریکییەکان دروستی کرد پێش ئەو مێژووە بوونی نەبووە، ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کە بەم هۆیەوە بە سەدان هەزار ئاڵای ئەمریکی فرۆشراوە و هاوڵاتیان بە لێشاو ئاڵایان لەسەربانی ماڵ و کۆگا و ئۆتۆمبێلەکانیان هەڵواسی، ئەوانەش کە تەواو بێهیوا ببون لە ژیانی وڵاتەکەیان و بەم هۆیەوە دەیانویست وڵات بەجێبهێڵن پاشگەزبوونەوە و ئاڵایان لە سینگ و بەرۆکیاندا و هۆتافی نیشتمان پەروەریان دەکێشا.

کەچی لێرە لە کوردستان لە کات و ساتێکی وادا ڕۆژانە هەوڵاتیان بیر لە کۆچ دەکەنەوە و دەیانەوێ ئەو وڵاتە بەجێبهێڵن. لە کاتێکدا لە ئەمریکا هەڕەشەکان دەبنە هۆی گێڕانەوە و بووژاندنەوەی روحی نیشتمان پەروەری، لێرە لە کوردستان دەبنە هۆی نەفەرت کردن لە وڵات و جێهێشتنی.

من لێردا نمونە بەو کچە جولەکەیە دەهێنمەوە کە هنتنگتۆن لەو کتێبەیدا باسی کردوە، کەتابەر لە ڕووداوەکەی 11-ی سپتێمبەر هیچ کاتێك شعوری ئەوەی نەبووە خۆی بە ئەمریکی بزانێ، بۆیە دەڵێ هەر کاتێك لێیان پرسی بۆ وتوویەتی من ژنێکی جولەکەم، هەروەها باسی ئەوە دەکات کە بەهۆی ئەو نادادپەروەری و نایەکسانییەی لەو زانکۆیەی لێیان دەخوێند هەبووە، لە گەڵ هاوڕێکەی بڕیاریان داوە وڵات بەجێ بهێڵن، بەڵام دواتر کە هێرشەکانی 11-ی سپتێمبەر ڕوودات هەموو شتێك پێچەوانە دەبێتەوە، ئەو پێشتر هەستێکی وای هەبووە کە ئەو ئازادییەی کە هەیە زادەی سروشتە و هیچ منەتێکی دەسەڵاتی تیدا نییە، بەڵام لە ئەنجامی ئەو ڕووداوەدا ئەو تێگەیشتنەی پێچەوانە دەبێتەوە، ئەو کچە نەك ئامادە نییە وڵاتەکەی بەجێ بهێڵێ، بەڵکو ئاڵای ئەمریکا لە جانتاکەی دەبەستێ و پێ بە گەرووی هوتافی نیشتمان پەروەری دەکێشێ.

یانی سەرەنجام ئەو تێگەیشتنەی پێشتر هەبوو کە گوایە ناسنامەی نەتەوەیی لەبەرچاوی چەند کەسێکی ڕۆشنبیر و سەردەستە و دەستەبژێری ئەمریکی بزر بووە، دەردەکەوێ وانییە.

لێرەوە دەگەینە چەند سەرەنجامێك كە بەڕاستی كورد و سەركردایەتییەكەی لە ئاستی ئەو ئەركە قورس و چارەنووس سازەدان، بتوانن هەنگاو بەرەوە سەربەخۆیی بنێنن و دەوڵەت بونیات بنێن؟ لە كاتێكدا هیچ هەنگاوێكی بونیاتنەرانەیان نەناوە بۆ دروستكردنی ئیرادەیەكی بەهێز لای هاوڵاتیان، بە پێچەوانەوە لە دۆخێكی وادا بەشێك لە هەوڵاتیان لە جیاتی ئەوەی ببنە پەنا و پشتیوان دەبنە بەربەست، بەشێكیشیان بڕیاریان داوە بە یەكجاری وڵات بەجێبێلن، كە ئەمەش بە شێوەیەكی گشتی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە كە ئەم دەسەڵاتە لە ماوەی ئەو چەند ساڵەی فەرمانڕەواییدا نەیتوانیوە جۆرێك لە یەكسانی و دادپەروەری نیشان بدات، بۆیە بێ هیوایی لە ناخی ئینسانەكان زیاتر ڕۆچووە و وایكردوە هاونیشتمانیانی كوردستان تەنیا بیر لە یەك شت بكەنەوە، ئەویش سەرهەڵگرتن و بەجێهێشتنی نیشتمانە.

هەموو ئەمانەش دوای ئەو مێژووە دوورودرێژە، پڕنەهامەتی و ماڵوێرانییە دێت، كە میللەتی كورد بەردەوام چەشتویەتی.
ئەمەش لە ئەنجامی لەدەستدانی ئەو دەرفەتانەی جاروبار بۆ كورد هاتونەتە پێش، كەچی سەركردایەتی كورد لە كات و ساتی خۆیدا نەیتوانیوە سوودی لێوەرگرێ و ئەو هەنگاوەی نەهاویشتوە كە دەبوایە بیهاوێ، لە كاتێكدا هاوكێشەكان لە هەموو ڕوویەكە تەواو جیاواز بوون.

سێ ستراتیژ و ڕیفڕاندۆم ... نادر عبدالحميد

سەرەتا

تا ئێستا لە ڕوانگە و گۆشەی جۆراوجۆرەوە باس لە ڕیفڕاندۆم و هەڵوێستی چەپ و كۆمۆنیزمی كوردستانی عێراق كراوە. ئەم وتارە لە ڕوانگەی ستراتیژە جیاوازەكانی ناو بزوتنەوەی كۆمۆنیستی كوردستان و عێڕاقەوە، ئەم مەسەلەیە دەخاتە بەر دیدی خوێنەران. هەڵوێستە جیاوازەكان (چ هاوڕابوونی پڕۆسەی ڕیفڕاندۆم و پێشوازیكردن لێی وە

چ هاوڕانەبوون و ڕەتکردنەوەی) لە پەیوەند بە سێ (3) ستڕاتیژی جیاوازەوە لە ناو بزوتنەوەی کۆمۆنیستی کوردستان و عێراقدا باس دەکات.
هەڵوێست بەرامبەر ئەم ڕیفڕاندۆمە دیاریکراوەی کوردستانی عێڕاق کە بڕیارە لە (25)ی سێپتێمبەری (2017) دا بەڕێوە بچێت، مەسەلەیەکی تاکتیکیە. هەموو تاکتیکێکیش ئسوڵێکی ستڕاتیژی و بەرنامەیی بەسەریا زاڵە، هەروەها جیهانبینیەکی فکری سیاسی (و فەلسەفی)ش لەپشتیەوە وەستاوە. تاکتیک جگە لەوەی کە هەڵوێست ڕاگەیان□ن□، مادییەت بەخشین، بەرجەستەکردنەوە و بەعەمەلی د□رخ□نانی ستڕاتیژیشە لە شکڵ و شێوازێکی کۆنکرێتدا.

پێویستە ئەوەش بڵێم کە دیوارێکی ئاسنین سنوری نێوان تاکتیک و ستڕاتیژ لێک جیا ناکاتەوە، ئەوەی کە بۆ حزبێکی سەراسەری عێڕاقی تاکتیکە لە چۆنیەتی مامەڵەی لەگەڵ بارودۆخی سیاسی کوردستانی عێڕاقدا، بۆ ڕێکخراوی کوردستانی هەر ئەو حزبە ستڕاتیژێکە. ئێمە ک□ ل□ب□ر□دا باس لە بارودۆخی سیاسی کوردستانی عێڕاق و خەباتی چینایەتی و کێشەی کورد دەکەین، لەم پەیوەندەدا مەبەستمان مام□□□□ی□کی ستڕاتیژیە، و ئەو مەسەلە و بابەتانەش کە لەناو ئەو چوارچێوەیەدا پێویستیان بە هەڵوێست گیری سیاسی عەمەلیە بە تاکتیک ناوزەد دەکەین لەوانە ئەم ڕیفڕاندۆمە دیاریکراوەی ئێستا.

سێ ستڕاتیژ

لە پەیوەند بە کوردستانی عێڕاق و کێشەی کورد لە عێڕاقدا، کۆمۆنیستەکانی کوردستان و عێڕاق، چ بە ئاگاییەوە بێت یان لە بێ ئاگایی واتا بە بێ ئەوەی بەخۆیان بزانن، لەناو چوارچێوەی سێ (3) ستڕاتیژی سیاسی جیاوازدا، هەم خەریکی لێکدانەوە و شیکاری فکری و سیاسیین و هەم کار و چالاکی سیاسی عەمەلی خۆشیان ئەنجام دەدەن.
وەک پرێنسیپ و ئامانجە بەرنامەییەکان، هەموو کۆمۆنیستەکانی کوردستان و عێڕاق (ئەم پێناسەیە “حزبی شیوعی کوردستان-حشک” و “حزبی شیوعی عێڕاق-حشع” ناگرێتەوە) پێ دادەگرن لەسەر ڕوخاندنی دەسەڵاتی بورژوا ناسیونالیستی کورد و هێنانەدی سۆشیالیزم لە کوردستاندا. ئەوەی جیایان دەکاتەوە، چۆنچۆنی ئەمە دێتەدی؟ چ ڕێگەیەک دەگرنەبەر بۆ هێنانەدیەکەی؟ واتا ئەوەی جیایان دەکاتەوە ئەو ستڕاتیژانەیە کە لەو پێناوەدا دەیگرنە بەر.
1- ستڕاتیژی یەکەم: “ستڕاتیژی سەربەخۆیی کوردستان”، پێدادەگرێت لەسەر چەند خاڵێک، لەوانە:

A. مەسەلەی کورد لە عێراقدا کێشەیەکی چارەسەر نەکراوە، بیانووە بە دەستی بورژوا ناسیونالیستی کوردەوە تا هەکاری هەموو گرفت و قەیرانەکان ببەستێتەوە بە ستەمی میللی و کێشەی نەتەوەیی کورد و هەڕەشە و مەترسییەکانی دەوڵەتی ناوەندی لەسەر کوردستان. کۆسپێکی سەر ڕێگای خەباتی چینایەتی و سۆشیالیزمە. جگە لەوەش هەرێمی کوردستان لە چارەکە سەدەی ڕابردوودا پەرەسەندنێکی سەربەخۆ لە عێراقی بەخۆیەوە بینیوە و بۆشایی و کەلێنێکی فراوان هاتەتە ئاراوە لە نێوان کۆمەڵگەی کوردستان و بەشەکانی تری عێراقدا.

B. لە ڕوانگەی ئەو ستراتیژەوە، دەوڵەت-بوونی کوردستان چوارچێوەیەکی زەرورە بۆ ئەوەی خەباتی ئازادیخوازانە و یەکسانیخوازانە بتوانێت؛ سەروەری یاسا، سێکیولار بوون و غەیرە قەومی بوون، مەدەنیەت و یەکسانی نێوان هەموو دانیشتوانی کوردستان بهێنێتەدی جیا لە ژن بوون و پیاو بوونیان، جیا لە ئایین و نەتەوەیان ...هتد.

C. هەروەها دەوڵەت-بوون چوارچێوەیەکی یاسایی زەرورە تا کرێکار و زەحمەتکێشی کوردستان بە ڕابەرایەتی کۆمۆنیستەکان دەسەڵاتی بورژوا ناسیونالیستی کورد بڕوخێنن و دەسەڵات بگرنە دەست و سۆشیالیزم بهێننەدی.

2- ستراتیژی دووەم "ستراتیژی یەکێتی خەباتی چینایەتی و نێونەتەوەیی"، پێداگرتنەوە لەسەر چەند خاڵێک لەوانە:

A. پەرەسەندنی سەرمایەداری و ڕۆشنبوونەوەی هەرچی زیاتی ڕیزبەندی چینایەتی لە کوردستانی عێراق و گەشەی ناڕەزایەتییەکانی کرێکاران و زەحمەتکێشان بەڕووی دەسەڵاتی بورژوا ناسیونالیستی کورددا.

B. نەمانی زوڵمی نەتەوەیی دوایی (2003)، و بەو پێیەش نەمانی بنەمای سەرهەڵدانی بزوتنەوەیەکی جەماوەری کە چین و توێژی جیاجیا کۆبکاتەوە لە یەک بزوتنەوەی وەستانەوە بەڕووی ستەمی میللیدا.

C. ستراتیژی کۆمۆنیستی لە کوردستاندا، بە چارەسەری کێشەی نەتەوایەتی دەبێت نەک لە نزیکایەتی لەگەڵ بورژوا ناسیونالیستی کورد، بەڵکو لە دژایەتی ئەو و لە پەیوەند بە هاوپشتی چینایەتی و نێونەتەوەیی کرێکار و زەحمەتکێشی کوردستان لەگەڵ هی تەواوی عێراقدا دابڕێژرێت.

D. وە تا ئەو شوێنەی کە پەیوەستە بە سیاسەت و ستراتیژی بزوتنەوەی کۆمۆنیستییەوە بە ڕابەرایەتی خەباتی کرێکاران و زەحمەتکێشانی کوردستان دەبێ لە هەوڵی ڕووبەڕووبوونەوە و بەکژاچوونەوەی دەسەڵاتی بورژواناسیونالیستدا بێت لە کوردستاندا بە پاشەکشە پێکردنی ئەو دەسەڵاتە و زەمینە خۆشکردنی خەباتی گشت چینی کرێکار لەسەراسەری

عێراقدا بە ڕوخاندنی دەسەڵاتی بورژوازی لە دەوڵەتی ناوەند، کە خۆی بنەمای هەڵپەچان و وەلانانی دەسەڵاتی بورژوا ناسیونالیستی کوردیشە لە هەرێمی کوردستاندا. ئەمە ڕێگەی ئەم ستراتیژەیە بۆ چارەسەری مەسەلەی کورد لە عێراق و هەروەها بۆ تێکشکاندنی دەسەڵاتی بورژوا ناسیونالیستی کورد و هێنانەدی سۆشیالیزم لە کوردستان (وەک بەشێک لە هێنانەدی سۆشیالیزم لە عێراقدا).

3- ستراتیژی سێهەم: “ستراتیژی گرتنەدەستی دەسەڵات” لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا.

A. تەواوی بنەماکانی ستراتیژی دووەم دەگرێتەخۆی و تەنها لە خاڵێکدا جیاوازە (نەک ناکۆک).

B. ئەویش لەبەرچاو گرتنی بارودۆخی تایبەتی کوردستانە بۆ خەباتی کۆمۆنیستی. ئەم ستراتیژە نەک وەکو ستراتیژی دووەم دامەزرابێت لەسەر “پاشەکشە پێکردنی دەسەڵاتی بورژوا ناسیونالیستی کورد”، و پەیوەستکردنەوەی ڕوخانی ئەم دەسەڵاتە لە هەرێمەکەدا بە سەرکەوتنی خەباتی کرێکاران و زەحمەتکێشانی تەواوی عێراقەوە بە ڕوخاندنی دەسەڵاتی بورژوازی لە دەوڵەتی ناوەندیدا، بەڵکو دامەزراوە لەسەر بنەمای هەوڵدان بۆ تێکشکاندن و ڕوخاندنی دەسەڵاتی بورژوا ناسیونالیست لە هەرێمی کوردستانی عێراق و گرتنە دەستی دەسەڵات لەلایەن کۆمۆنیستەکانەوە و کردنی هەرێمەکە بە پایەگای پەرەپێدانی خەباتی کرێکاران و زەحمەتکێشانی عێراق و بزوتنەوەی کۆمۆنیستی عێراق دژی دەسەڵاتی بورژوازی لە دەوڵەتی ناوەندیدا.

C. ئەم ڕوانگەیە هێنانەدی هاوپشتی چینایەتی و نەتەوەیی، هەروەها چارەسەری کێشەی نەتەوەیی پەیوەست دەکاتەوە بە هەوڵدانی بزوتنەوەی کۆمۆنیستیەوە بۆ گرتنەدەستی دەسەڵات لە هەرێمی کوردستاندا. واتا ئەمە پەیوەست ناکاتەوە بە بونی دەوڵەتێکی سەربەخۆ لە کوردستاندا (وەك ستراتیژی یەکەم) وە پەیوەستیشی ناکاتەوە بەوەی کە پێشوەخت وەیا هاوکات پێویستی بە تێکشکاندن و ڕوخاندنی دەسەڵاتی بورژوازیەوە هەبێت لە دەوڵەتی ناوەندیدا (وەک ستراتیژی دووەم)، بەڵکو دەیەوێت کوردستان بکاتە پایەگایەک بۆ ئەو مەبەستە. هەروەک چۆن بورژوا ناسیونالیستی کورد دەستی باڵای هەبوو لە شکێدانەوە بە دەوڵەتی بورژوازی عێراق لە (2003) بەدواوە، بەهەمان شێوە کرێکار و زەحمەتکێش لە هەرێمی کوردستاندا بە ڕابەرایەتیەکی کۆمۆنیستیەوە دەتوانن هەم لە تێکشکاندنی ئەو دەوڵەتە بورژوازیەی عێراق و هەم لە شکێدان بە دەوڵەتێکی شۆرایی و هێنانەدی کۆمەڵگەیەکی سۆشیالیستیدا ڕۆڵێکی بەرجەستەیان هەبێت.

ئەوەش بڵێین کە ڕیفراندۆم و سەربەخۆیی کوردستان، جێگەی ناکۆکی

نین لەنێوان هەر سێ ستڕاتیژەکەدا وەک مافێکی گشتی دیموکراتیک. واتا کێشە لەسەر ئەوە نییە، ئایە خەڵکی کوردستان ئەو مافەیان هەیە یان نا وەیا ڕیفڕاندۆم باشە یان خراپە؟ کێشەکە لە هەڵسەنگاندنی جیاوازدایە بۆ بارودۆخێکی سیاسی و مێژوویی کە ئەم ڕیفڕاندۆم و سەربەخۆییەی کوردستانی تیادا بەڕێوە دەچێت.

ئایە لە بەرژەوەندی چارەسەری مەسەلەی کوردە یان نا؟ فۆڕمەڵەیەکی ناسیونالیستانەیە و کێشەکە ئەوەش نییە، بەڵکو کێشە لەسەر ئەوەیە کە ئایە ڕیفڕاندۆمێکی دیاریکراو لە بارودۆخێکی سیاسی و مێژوویی دیاریکراودا لە بەرژەوەندی کرێکار و زەحمەتکێش و خەباتی سۆشیالیستیە یان نا؟ لێرەوە لە پەیوەند بە چونە پێشەوەی خەباتی کرێکاری و کۆمۆنیستی لە کوردستان و عێڕاقدا هەڵسەنگاندن و لێکدانەوەی جیاواز و بەوپێیەش هەڵوێستی سیاسی وەیا تاکتیکی جیاجیا دەگردرێتەبەر لە لایەن ئەو ستڕاتیژانەوە. لە کاتێکدا کە ستڕاتیژی یەکەم هاوڕای ئەم ڕیفڕاندۆمە دیاریکراوەیە، ستڕاتیژی دووەم و ستڕاتیژی سێهەم هاوڕا نین لەگەڵ ئەم ڕیفڕاندۆمە و هەڵوێستێکی ڕەخنەگرانە و نەیارانەیان هەیە بەرامبەری.

ئاوڕدانەوەیەک لە مێژوو، ستڕاتیژ لە دەورانی شکڵگیریماندا

بزوتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستی کوردستانی عێڕاق کە مێژووی شکڵگیریەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ناوەڕاستی ساڵانی حەفتاکانی سەدەی بیست، ("کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان" لەناو ئەو مێژووەدا نیە، بەڵکو لەناو مێژووی ناسیونالیزمدایە) بە درێژایی بیست ساڵ لە تەمەنی خۆی (لە 1975ەوە تا ساڵی 1995) پێداگری دەکرد لەسەر پەیوەستکردنەوەی چارەسەری مەسەلەی کورد بە خەباتی شۆڕشگێڕانە و ئازادیخوازانەی دیموکراتی سەراسەری گەلی عێڕاقەوە بە ڕوخاندنی دەسەڵاتی دەوڵەتی ناوەند و هێنانەدی یەکیەتی خەباتی چینایەتی کرێکارانی کوردستان لەگەڵ باقی هاوچینەکانیان لە عێڕاق و لەسەر ئەو بنەمایەش هێنانەدی یەکیەتی کۆمۆنیستەکانی کوردستان لەگەڵ کۆمۆنیستەکانی تەواوی عێڕاقدا لە حزبێکی کۆمۆنیستدا.

ئەم ستڕاتیژەی بزوتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستی تا جنگی کەنداوی یەکەم (1991)، بە هەر کەموکوڕیەکەوە کە هەیبووبێت (کە خۆشی گوزارش لە ناوەڕۆکی ئەو بزوتنەوەیە دەکات لەو سەردەمەدا)، ستڕاتیژێکی کلاسیکی کۆمۆنیستەکانی جیهان بووە لەڕووی مێژووییەوە و لە ئەستاداشدا هەر پەیڕەوی دەکرێت لە وڵاتانێکدا کە ستەم و کێشەی نەتەوایەتی تیێدایە.

ئەم ستڕاتیژە لە دژایەتیەکی تەواودا بوو لەگەڵ ستڕاتیژی

ناسیونالیزمی کورد و حزبەکانی، بەناوی (دیموکراتیەت بۆ عێڕاق و حوکمی زاتی بۆ کوردستان) کە دامەزرابوو لەسەر بنەمای ئەلقەی داخراوی "جەنگ – گفتوگۆ" لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندی، کە ماوەیەک جەنگی پێشمەرگایەتی شاخ و پاشان گفتوگۆ و دانوسان بوو بۆ بەدەستهێنانی حوکمی زاتی و سوکەڵە کردنی ستەمی نەتەوایەتی و بەدەستهێنانی چەند ئیمتیازێکی نەتەوەیی، کەلتوری و سیاسی و حزبی لە دەوڵەتی ناوەندی.

هەڵواسراوی کوردستان و سەربەخۆیی

بەدوای جەنگی کەنداوی (1991)دا بارودۆخێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری تازە دێتەئاراوە لە کوردستانی عێڕاقدا، کە دەبێتە ئۆردوگایەکی بێ ناسنامە و هەڵواسراو کە نە بەشێکە لە وڵاتێک و نە وڵاتێکی سەربەخۆشە، وە ژیان و چارەنوسی ئینسانەکانی ئەو کۆمەڵگەیەش دەکرێنە بارمتەی دەستی ئیمپریالیزمی ئەمریکی و هاوپەیمانانی، بۆ لەقاڵبدان و دەست کۆتاکردنی ڕژێمی بەعس تا ئامانجە ستڕاتیژەکانی خۆیان بەرنە پێشەوە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.
ئەمە و بزوتنەوەی کۆمەنیستی کوردستانیش پێی نابووە ناو قۆناغێکی تر لە تەمەنی سیاسیەوە. پەرەداربوو، هەڵسوڕاوان و ڕێکخراوەکانی توانیبوویان ببنە ڕێخەر و ڕابەری بزوتنەوە کۆمەڵایەتیەکانی وەک: شۆراکان، ژنان، بێکاران و ئاوارەکان و لە هەوڵی دروستکردنی بازوویەکی چەکداریشدا بوو (هێزی چەکداری "ڕەوتی کۆمەنیست" و هەروەها لە هەندێ لە شۆراکانیشدا) … دواتریش خۆی کۆکردەوە لە حزبێکدا بەناوی "حزبی کۆمەنیستی کرێکاری عێڕاق- حککع".

ئیتر ئەو ستڕاتیژە کلاسیکیەی بزوتنەوەی چەپ و کۆمەنیستی کوردستانی عێڕاق (لە ساڵی 1975 وە تا ئەوکاتە)، کە لەسەرەوە ئاماژەمان پێداوە و "حککع"یش لە هەناوی خۆیدا هەڵگری بوو (بە جیاوازیەکەوە لە ناوەڕۆکی ستڕاتیژەکەدا کە پێداگریەکی زیاتر لەسەر خەباتی کۆمەنیستی و کرێکاری بۆ تێکشکاندن و ڕوخاندنی دەسەڵاتی بورژوازی لە دەوڵەتی ناوەندیدا دەکرد، نەک خەباتی شۆڕشگێڕانە و ئازادیخوازانە و دیموکراتیانەی سەراسەری گەلی عێڕاق بۆ ڕوخانی دەسەڵاتی دەوڵەتی ناوەند)، بەڵام ئەم ستڕاتیژە کلاسیکیە نەیدەتوانی وەڵامدەرەوەی ئەم بارودۆخە تازەیەی کوردستان بێت بەتایبەت لە پەیوەند بە چارەسەری زوڵمێکی نەتەوایەتی و تڕاژیدیایەک کە ئەو کۆمەڵگایەی تیا ڕاگیرابوو.

ستڕاتیژێک لە بارودۆخی تازەی کوردستانی دوای جەنگی کەنداوی یەکەم (1991) دەیتوانی ببێتە ئامڕازی هێزگرتنی کۆمۆنیزم و پەرەسەندنی؛ کە ئەو ئاستەی هێنانەدەرەوەی کۆمەڵگەی کوردستان بوایە، لەو بارودۆخە تراژیدیایە و لەو بارمتەییەی دەستی ئیمپریالیزم، وە ناسنامەیەکی یاسایی نێودەوڵەتی پێدابا، بە ئاسایی کردنەوەی ژیانی ئابوری و کۆمەڵایەتی، بە کێشمەکێشە سیاسییەکانی ناوخۆیی و ڕووبەڕووبوونەوەی چینەکان، نەک ئۆردوگایەک بێت لەسەر کۆمەگیە نێودەوڵەتییەکان ژیان و گوزەرانی دانیشتوانەکەی ببرێت بەڕێوە و پاسەوانییەکەشی بسپێردرێت بە حزبە ناسیونالیستەکان.
هاوڕێ مەنسوری حیکمەت لە ساڵی (1995)دا و لە باسێکدا بەناوی "بەرگریکردن لە سەربەخۆیی کوردستان" بنەما فکری و سیاسییەکانی ئەو ستڕاتیژە تازەیەی گەڵاڵە کرد و ئەوکاتە وەک تاکتیکی (حککع) و ستڕاتیژی (کۆمیتەی کوردستان)ی ئەو حزبە پەسەند کرا. ئەوەی کە بۆچی ئەو حزبە نەیتوانی بەم تاکتیک و ستڕاتیژە، کۆمۆنیزم لە کوردستاندا پەرەدار بکات و هێزی پێبگرێت، وە چارەنوسی کوردستانیش یەکلابکاتەوە و بیکاتە سەکۆی ئاڵوگۆڕێکی شۆڕشگێڕانە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، باسێکی سەربەخۆیە و پەیوەست نییە بەم وتارەوە. ئەوەی لێرەدا جێگەی پێداگرتنە ئەوەیە کە ئەمە تاکتیک و ستراتیژێکی کۆمۆنیستی دروست بوو لەو کاتە مێژووییەدا و یەکێک بووە لە شاکارە سیاسییەکانی کۆمۆنیزمی کرێکاری.

بارودۆخی تازەی دوای (2003)

بەدوای ڕوخاندنی ڕژێمی بەعس و داگیرکرنی عێڕاق لەلایەن ئەمریکا و هاوپەیمانەکانییەوە لە ساڵی (2003) بەدواوە، عێڕاق و کورستان چونەتە ناو بارودۆخێکی زۆر تازەترەوە. تا ئەو شوێنەی پەیوەستە بە کوردستانەوە لەڕووی یاسایی و سیاسییەوە هەڵواسراویەکەی وەک هەرێمێک و ناسنامەکەی لە دەستوری عێڕاقدا یەکلا کرایەوە و بەو پێیەش چ لەسەر ئاستی ناوخۆی عێڕاق و چ لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیش ڕەسمیەتێکی خۆی وەک هەرێمێکی فیدراڵی بەدەستهێنا.
حزبە بورژوا ناسیونالیستەکان نەک هەر لە هەرێمی کوردستاندا دەسەڵاتی لەرزۆکیان سەقامگیر بوو، بەڵکو لە دەوڵەتی ناوەندی عێڕاقیشدا بوون بە خاوەن پشکی دەسەڵات. ستەمی نەتەوەیی بەگشتی (چ بە واقعی و چ بە ڕەسمی) کۆتایی هات.

لەڕووی ئابوریشەوە کوردستان قەڵەمبازێکی گەورەی هاویشت لە پەرەسەندنی سەرمایەداری و کەڵەکەی سەرمایە و هەڵتۆقینی ملیۆنلەر

و ملیاردەرەکان وەک قارچکی بەهار و بوونی کوردستان بە بەشێک لە بازاڕی جیهانی سەرمایەداری و پیادەکردنی سیاسەتەکانی لیبرالیزمی نوێ تیایدا.
لەڕووی کۆمەڵایەتیشەوە کۆتایی یەکجارەکی هات بە پاشماوەکانی دەرەبەگایەتی و مەسەلەی جوتیاران و داماڵینی زوربەی هەرەزۆری دانیشتوانی کوردستان لە خاوەنداریەتی هۆکانی بەرهەمهێنان و ئامادەکردنیان بە بازاڕی کار. وە بەهۆی پەرەنەسەندوویی و هەروەها نەگرتنەبەری سیاسەتی بە پیشەسازی کردن و دامەزراندنی ژێرخانی ئابووری لە کوردستاندا و گرتنە بەری سیاسەتی بازاڕی ئازاد لەجەنگەی، زوربەی ئەو هێزی کارە، یا ڕاستەوخۆ بێکارن و لەسەر دەرامەتی خانەوادەکان و پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان دەژین بەبێ هیچ زەمانەتێکی کۆمەڵایەتی دەوڵەت، وەیا وەک بێکاریەکی داپۆشراو لە شکڵی موچەخۆری بندیواردان (کە حزبەکانی دەسەڵات سوئی ئیستیفادەی سیاسی لێدەکەن).

شەپۆلی کۆچ و ڕەوی گەنجان و لاوان ڕووەو دەرەوەی وڵات ئاماژەیە بە ئەوەی کە سەرمایەداری و دەسەڵاتەکەی لە کوردستاندا ناتوانێت ژیان و ئایندەی نەوەکانی ئەم کۆمەڵگەیە دابین بکات و کەوتۆتە دژایەتیەکی ئاشکراوە لەگەڵ چارەنوس و بەختەوەریاندا. لە هەمانکاتیشدا ئاماژەیە بە غیابی ئەڵتەرناتیڤێکی کۆمۆنیستی کە لەباتی ئاسۆی کۆچ و ڕەو بە هەندەران بەرەو ژیانێکی بەختەوەر، ڕوخان و هەڵپێچانی ئەم دەسەڵاتە بکاتە ئاسۆی گەڕان بەدوای بەختەوەریدا.

لەوحەی چینەکان

کەمایەتێک بۆتە خاوەن سەروەت و سامانی ژێرزەوی و سەرزەوی و کۆمپانیا و پڕۆژە ئابوریەکان و خاوەن دەزگاکانی ڕاگەیاندنی دەنگ و ڕەنگ و نوسینن لە چەشنی ڕادیۆکان و تەلەفزیۆنەکان و ڕۆژنامە و گۆڤارەکان و خاوەن میلیشیا و دەسەڵات و حکومەت و پەرلەمان.
مێژووی سیاسی فەرمانڕەوایەتیەکەشی لایەک سەرکوتی ئازادی و ناڕەزایەتیەکان و ملهوڕی و ترۆر تەقاندن بووە، لایەکی تریش تا بڵی کرا بێت یاسای کۆنەپەرستانەیان داسەپاندوە دژی ئازادی و یەکسانی ژن و پیاو، دژی ڕێکخراوبوونی کرێکاران لەهەر جۆرە ڕێکخراوەکی سەندیکایی وەیا شۆراییدا.
لە بەرامبەر ئەمەدا زۆربەی هەرە زۆری دانیشتوانی کوردستان داماڵراون لە خاوەنداریەتی هۆکانی بەرهەم هێنان و

هەڵپژێندراونەتە بازاڕێکەوە کە کار تیایدا دەگمەنە. خاڵی جەوهەری لە پێناسەی کرێکاردا نەک ئەو کەسەیە کە لە کارگە یان شوێنێکی کار کاردەکات، بەڵکو ئەو کەسەیە کە داماڵڕاوە لە هۆکانی بەرهەمهێنان و مەجبورە بە ژیانکردن ئامادە بێت بە کارکردن بۆ کەسانێکی تری خاوەن پڕۆژەی ئابوری و کارخانەکان، جا ئەگەر کار نەبێت ئەوا کرێکارێکی بێکارە. بەم پێیە سەرمایە پەیوەندییەکی کۆمەڵایەتیی چەوسێنەرانەیە لەسەر بنەمای خاوەندارییەتی تایبەتی کەمایەتییەک بە هۆکانی بەرهەمهێنان و زوربەیەکی داماڵڕاو لەیان و ئامادە بە کارکردن و ژیان لە هەلومەرجێکدا کە ئەو کەمایەتییە دیاری دەکەن.

وێڕای ئەو قوتبیبونە چینایەتییەی سەرەوە، توێژێکی بەرفراوانی وردە بورژوازیش چ لە دام و دەزگای ئیداری دەوڵەت و چ ئەهلی کەسابەت لە پەراوێزی بازاڕ و پڕۆژە ئابورییەکاندا خەریکن بە چەرمەسەرییەوە بژێوی خۆیان بەڕێوە دەبەن.

ئاڕۆگەلە سیاسییە چینایەتییەکان

ئەم ئاڕۆگەلە ئابوری و کۆمەڵایەتیانە ڕەنگدانەوەی خۆشی لە ئاستی بزوتنەوە کۆمەڵایەتییە سیاسییەکاندا هەناوەتە ئاراوە لەناو چینە جیاجیاکانی کۆمەڵگەدا. لەناو دەرونی بورژوازیدا ڕەوتێکی ناسیونالە لیبراڵە کە سوپایەک لە قەڵەم بەدەست و میدیاکاری بەرهەمهێناوە، هوشیاری دەداتە دەسەڵات کە فەرمانڕەوایی بەم شکڵە و بەم شێوازە ئاینەدەکەی دەکەوێتە بەر مەترسی ڕاپەڕین و شۆڕشی کرێکاران و زەحمەتکێشان، بۆیە خوازیاری دەوڵەتی دامەزراوەییە ئیدارییەکان، سەروەری یاسا، دەستاودەست پێکردنی دەسەڵات و هەڵوەشاندنەوەی میلیشیای حزبەکانە لەناو سوپایەکی نیشتیمانی غەیرە حزبیدا.

لیبرالیزم لە کوردستاندا لە غیابی ئەوەی کە توانیبێتی حزبی سیاسی تایبەت بەخۆی بهێنێتەدی، چاوی بڕیبە “بزوتنەوەی گۆڕان” لە (2009) بەدواوە تا وەک ئامڕازێکی سیاسی بە بردنەوەی پێشەوەی ئامانج و ستڕاتیژی خۆیان کەڵکی لێوەرگرن و چ باشتر کە بشبێتە حزبی خوازیاری ئەوانیش. بەڵام پڕۆسەی پەرەسەندنی ئەم حزبە زۆر دەخەشکێر نەبوو بۆیان. گرفتی لیبراڵەکانی کوردستان لەگەڵ حزبی “گۆڕان”دا، لایەک بنکەیەکی جەماوەری ڕادیکاڵە کە “گۆڕان” لەناو شەپۆلی ناڕەزایەتییەکانی کوردستاندا لە (2009) تا (2013) توانی بیانکێشێتە ژێر باڵی خۆیەوە، کە نەک هەر سەرکردایەتییەکەی هەراسان کردوە، بەڵکو نیگەرانیشی لای لیبرالەکان هەناوەتە ئاراوە. وێڕای ئەم نیگەرانییە، لیبراڵەکان لە ئێستادا نیگەرانی داخزانی ڕێژ

بەڕێژی سەرکردایەتی ئەو حزبەن ڕووە و لەگوێیشە ئەسڵیەکانی خۆی و پەیوەستبوونەوەی بە جەباری ناسیونالیزمە کلاسیکەکەی "ی.ن.ک" و "پارتی"ەوە.

لەناو بەرەی کرێکار و زەحمەتکێشیشدا، ئەگەر چاوێک بە مێژووی چارەکە سەدەی ڕابردووی کوردستاندا بخشێنینەوە، دەبینین ناڕەزایەتی و خۆپیشاندانەکانیان ڕاستەوخۆ دژی دەسەڵاتی حزبە قەومییەکانی کوردستانە بووە و یەخەی ئەوانی گرتووە. وەک تەقینەوەی جەماوەری تووڕە و ناڕازی بەرەووی ئەم دەسەڵاتە لە ئەگەستی (2006)، خۆپیشاندانە بەرفراوانەکانی بزوتنەوەی سەردەشت عوسمان (2010) و بزوتنەوەکەی (17)ی شوباتی (2011) و بەدوای ئەوانەشدا جارێکی تر تەقینەوەی جەماوەر بەرەووی ئەم دەسەڵاتەدا لە ئەگەستی (2015) و دواییینیان زنجیرەی خۆپیشاندانە بەرفراوانەکانی کۆتایی سێپتەمبەری (2016) تا کانونی دووەمی (2017)، ئەمەبێتە جگە لەو چرکەساتانەی کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێداون، ڕۆژانەش بەدرێژایی ئەو چارەکە سەدەیە، ناڕەزایەتییەکان وەک زنجیرەیەکی بەردەوام و نەپساوە لە ئارادا بوون بەدژی ئەم دەسەڵاتە.

جاران لە سەردەمی ڕژێمی (بەعس)دا، هەر بزوتنەوەیەکی ناڕەزایەتی و هەر خۆپیشاندانێک کە لە کوردستاندا سەری هەڵبدایە، بزوتنەوەی کوردایەتی و حزبە قەومییەکانیش هەم تیا مەوجود بوون و هەم بەشێک بوون لە ڕێکخستن و ڕابەرایەتیشی، بەڕاددیەک کە ئەو ناڕەزایەتیانەی شار و شارۆچکەکانی کوردستان بەدژی دەوڵەتی ناوەندی بەغدا لە چوارچێوەی ئاسۆ و ئامانجەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی و حزبە قەومییەکاندا لە قاڵب درابوون، بەڵێ لەو سەردەمەدا ئەستەم بوو جیاوازی بکرێت لە نێوان بزوتنەوەی کوردایەتی و بزوتنەوەی ناڕەزایەتی و خۆپیشاندانەکان دژی دەوڵەتی ناوەندی.

بەڵام لە (1991) و بەتایبەت لە (2003) بەدواوە، کە پەرەسەندنی سەرمایەداری و وجودی کرێکار و زەحمەتکێش لەناو کۆمەڵگەدا کێشێکی قورسی پەیدا کردوە و حزبە ناسیونالیستەکانی کوردستانیش پەیوەندییەکی توندوتۆڵتر و ڕاستەوخۆتریان بە سەرمایەدارانی کوردستان و بە هاوپشتی نێونەتەوەیی بورژوازیەوە پەیدا کردوە، دەبینین بزوتنەوە ناڕەزایەتییەکان و شەپۆلی خۆپیشاندانە یەک لەدوای یەکەکان، ڕاستەوخۆ دژی دەسەڵاتی ئەم حزبە ناسیونالیستانەیە کە نوێنەری سەرمایەی ناوخۆ و بەرژەوەندییەکانی ئیمپریالیزمە. لەبەرەوە ئەو یەکانگیر بوونەی جەماوەری کرێکار و

زەحمەتکێش و بزوتنەوەی ناسیونالیزم لە کوردستاندا لەناو بزوتنەوەیەکی یەکگرتوودا دەمێکە کۆتایی هاتووە، بزوتنەوەی ناڕەزایەتیەکان و خۆپێشاندانەکان لەلایەک و بزوتنەوەی کوردایەتی و حزبە قەومیەکانیش لەلایەکی ترەوە بوون بە دوو قوتبی دژ بەیەک. ڕیزی کرێکار و زەحمەتکێش بە واقعی و بە عەمەلی نزیک بە چارەکە سەدەیەکە جیا بۆتەوە لە بورژوازی هەرێمەکە.

بەڵام ئەوەی کە تا چ ڕادەیەک ئەم جیابوونەوە مادیە (واقعی و عەمەلیە) سەری کێشاوە بۆ جیابوونەوە لە ئاسۆی فکری-سیاسی بورژوا ناسیونالیست و بەتایبەت ناسیونالیزمی لیبراڵ لە کوردستاندا مەسەلەیەکی ترە کە دواتر دەینەسەری. وە خودی ئەم ڕیفڕاندۆمەی ئێستاش خاڵێکە لەو کێشمەکێشە لە مەیدانی خۆجیاکردنەوەی ئاسۆی فکری و سیاسی کۆمۆنیزمێکی ڕادیکاڵی کرێکاری لە ئاسۆی بورژوا ناسیونالیست و ناسیونالیزمی لیبراڵ و “لیبرالیزمێکی چەپ”ی ناو بزوتنەوەی کۆمۆنیستی کوردستانی عێراق.

ماوێتی ......

nadr1506@yahoo.com
2017-08-11

فێربوون لە عەقڵی ناڕێك و پێکی ئێمەدا ... محەمەد تەها حوسێن

فێربوون هەم هۆکارە و هەمیش ئامانج، ئەو کاتە هۆکارە کە کەس بیەوێ زیاتر بزانێ و زۆرتر لە زانیاری لە ماوەی ژیانی خۆی کۆکاتەوە، ئەو کاتەش ستراتیژە کەس بیەوێ ژیانێك بۆ خۆی بسازێنێ بەقەد ئەو مانایانە بۆ کە خۆی داویەتە ئەو ژیانە.
فێربوون پڕۆسێکی نەوەستاوە، ئەو کاتە دەوەستێ کە کەس ژیانی کۆتایی پێدێ، لە کردەی فێربووندا سەنتەر و کەنار، یا ناوەند و چێوە، یا روونتر بڵێین فێرکەر و فێربوو دوو بوونەوەری تا هەتایی لەو هەڵوێست و فینۆمینێیەدا نین و نامێننەوە، فێرکەر تاهەتایە فێرکەر نیە هەمیشە خۆی بە پیرۆز تێبگات و پێیوابێ ئەوەش کە لێی

فێر دەبێ تاهەتایە قوتابی ئەوە. کردەی فێربوون کارلێکێکی بەردەوامە لە نێوان تاکەکاندا و ئەوە هەڵوێستەکانن بۆ ماوەیەك و بە گوێرەی هەڵوێستەکە ناسنامەی فێرکەر بە کەسێك دەدەن و بۆ ماوەیەکیش بە فێربوو یا فێرخوازی دەدەن.

لە فێربووندا گۆڕانێك لە ڕەفتاری کەسێك کە دەیەوێ یا ویستوویەتی فێری بابەتێکی تازە بێ روودەدات و دەردەکەوێ، ئەم گۆڕانە بەر لە هەر کەسێك خودی فێرخواز هەستی پێدەکا ئینجا فێرکار لە کردارێکی هەڵسەنگاندندا ئەم ڕاستیە کاتیەی بۆ دەردەکەوێ. مرۆڤ بە ئامادەباشیە جینیتیکیەکەی بۆ فێربوون گرەوی خۆی لە هەموو بوونەوەرە زیندووەکانی تر لەسەر زەوی بردەوە، ئەم ئامادەباشیە بۆ فێربوون لە مرۆڤدا نەبوایە، دەبوایە بە میکانیزمی تر و بژاردەی تر بەرگری لە بوونە بیۆلۆژیکیەکەی خۆی کردبایە. فێربوون هەم بوونە هۆشمەندەکەی مرۆڤ دەپارێزێ و هەمیش بوونە بیۆلۆژیکیەکەی.

ئەگەر بۆ ماوەیەکی درێژ تاك ئەم ئامادەباشیە بۆماوەییە لە چالاکیی بوەستێنێت و کردەی فێربوون هیچی لە گۆڕانکاری نەچێتە سەر، ئەوا پڕۆسێسەکە وەك دایناميزم دەوەستێت و ئەوەی دەمێنێتەوە تەنها (خوو) ەو بەس، کەواتە فێربوون کردەیەکی سەرتاپای بزۆز و نەوەستاوە و پەیوەستە بە هەناسەدان لە ڕووی بیۆلۆژیکیەوە و بە هوشیاری و پەیبردنیش لە ڕووی سایکۆلۆژیەوە، واتە تاك تا هەناسە بدات و بداتەوە و هەتاوەکو هۆشیشی مابێ و هەستیار بێ ئەوا بواری فێربوونی هەر هەیە و ماوە.

تاك جگە لەوەی بوونێکە تا هەبێ دەبێ فێربێ شتێکی تر نیە لە چوارچێوەی بوون و نەبوون، دەبێ فێر بێ بخوات و بخواتەوە و بجولێ و بحەسێتەوە، پێکەنێ و بگری، هەستێ و دانیشێ، قسە بکات و بێدەنگ بێ، خاوێن بێت و جوان دەرکەوێ، بیر بکاتەوە و خەیاڵ بکا، سەیرکات و بۆن بکا، چێژ ببات و ئازار بناسێتەوە، دەبێ فێر بێ بزانێ و پەی بە نەزانی خۆی بەرێ، فێربێ خواستەکانی خۆی بدرکێنێ و چۆن چۆنی دەیانگاتێ، فێری ئەوە بێ بەرانبەرەکانی حەز و ئارەزوویان لە چیە و لە چیش بێتاقەت و کەیف ناساز دەبن. مرۆڤ دەبێ فێر بێ بە ڕێگاوە بڕوات چ پیادە بێ و چ سوار، سەرنج بداتە شت و سەرنجی خەڵك بۆ خۆی ڕاکێشێ. دەبێ فێر بێ چۆن لەگەڵ خۆی دەدوێت و چۆن چۆنیش لەگەڵ خەڵك، چۆن دەچێتە نێو دیبەیت و چۆنیش لێیدەردەچێ، چۆن ئەوەی دەیەوێ و دەیخوازێ و بیری لێدەکاتەوە دەیڵێ یا دەینێرێ و چۆن چۆنیش کۆنترۆڵی ئارامی دەکات تاوەکو هەرچی لەبەرانبەرەکانیەوە دەردەچێ لێیان حاڵی بێ.

دەبێ فێری نووسین و وێنەکێشانی پیتەکان بێ بۆ ئەوەی بخوێنێتەوە و بناسێتەوە، بۆ ئەوەی حەز و ویست و مەیل و دواتر هزری خۆی بکاتە پیت و دواتر وشە و پاشان لە ڕستەی تەواو و هاوسەنگدا دەنگ و قسەیان لێ درووست بکا، بۆ ئەوەی وێنەی بیرکردنەوەکانی خۆی لە پڕۆسێسێکی سیمبولیزەکردندا بگوازێتەوە سەر کاغەز و شاشە و جوان و جوانتر دەرکەوێ. بۆ ئەوەی وێنەی بیرکردنەوەکانی خۆی لە کردەیەکی ڕووبەڕووی دەنگییدا بۆ بەرانبەر بنێرێت و جوانترین و ماقولترین نامەیان لێ بسازێنێ.

فێربوونی نووسین و خوێندنەوە هەر بۆ ئەوە نیە تابلۆکانی سەرشەقام و نامەی نێرەرەکانی پێ بخوێنیتەوە و بزانی چین و چیان دەوێ، فێربوونی نووسین و خوێندنەوە بۆ ئەوەیە بیرکردنەوەکان لەبەر دەم و چاو و گوێکان بگوازرێنەوە دوورترین شوێن و زەمەن و بە هانای بیرکەرەوە بچن تا ناکۆتاکان لە گەردوون. فێربوون بۆ ئەوە نیە وەك باوکمان بخۆین و وەك ئەو بخەوین و بخۆینەوە و بچینە زیندە خەون و خەیاڵەوە، بۆ ئەوە نیە وەك ئەو یا هەر کەسێکی دیکە لە دەورمان بجولێین و بجولێینەوە، بۆ ئەوە نیە لەسەر هەمان ئاوازەکان بخوێنین و بڕۆینەوە، خۆ ئێمە قاز و قورنگ و مراوی و لەقلەق نین تا ئەبەد لە کوێستانەوە بۆ گەرمێن و لە گەرمێنەوە بۆ کوێستانان بچین و بگەڕێینەوە، پشیلە نین تا ئەبەد بمیاوێنین و بۆسە لە مشك دانێینەوە، گورگ نین تا ماوین تاو بدەینە ڕانە مەڕ و بزنان و نیوەیان لێ کەت و پەت کەین و هەر بایی سکی خۆشمان بخۆین.
تەیرو تواڵ نین هەر یەك جۆرە دەنگمان لێ بێتە دەر و لەویش زیاتر هیچی تر نەزانین، گوێدرێژ نین هەر لە سێچوار وشە تێبگەین و تەنها پڕمە پڕم لە لێومان و زەڕە زەڕ لە دەممانەوە دەرچێ، و.................تاد.

ئێمە مرۆڤین بۆ ئەوە ئامادەین فێربین و نەزانراوەکان بزانین، هەر کەسەمان خۆمان بین و پەی بە خۆیەکانی تر بەرین، خۆمان بناسین و تواناکانمان بپشکنین و بزانین چەندمان لەباردایە و تا چەندیش توانامان هەیە فێربین، تواناکانمان تا چەند بۆ دەکەن و بۆچی باشن و دەگونجێن. دەبێ فێربین پەرە بە توانا هزری و جەستەییەکانی خۆمان بدەین و پەی بە زەمەن وەك گێڕاوێکی هەمیشەیی و شوێنیش وەك گێڕاوێکی هەمیشەیی تر بەرین، پێویستە فێری ئەوە بین کات و شوێن دوو ڕەهەندی جیانەبووەوە بن لە یەکتر و لە خۆمان و هەمیشە و لەهەر دەرکەتنێکمان و لەهەر بەرکەوتنێکمانیشدا بەردەوام بە تازەیی دەرکەون و شت و شێوازەکانمان لە دیاردەی تردا بۆ

بنەخشێنن.

مرۆق دەبێ فێری ئازادی بێ وەك یەكەم وانە لە ژیانیدا، ژیانكردن مەرجی ئازادی لەگەڵدایە، ژیان پڕۆسێسێكی زۆر تایبەت و تاكانەیە، هەركەسەمان لەخۆماندا دەژین و بۆ خۆشمان دەژین و ژیانیشمان پەیوەستە بە ژیانی ئەوانی تر ڕێك وەك خۆمان، ژیان كردەیەكی درێژخایەنە و دەبێ فێری بین، دەبێ كەسانی تر لەسەر ئەوە ڕابێنین كە بژین و ڕێزی ژیانی خۆیان و كەسانی تر بگرن و بزانن.

فێربوونی ئازادی تەنها درووشمێكی شۆڕشگێڕانەی نەریتیانە نیە و سنوورەكانی لە گەرمكردنی مەجلیسی قسە و گوتارە حەماسیە شۆڕشگێڕیەكان دەرنەچێ، ئازادی وەك وانە و وەك پڕۆگرام و وەك ئامانجی كورتخایەن و درێژخایەن لە سیستەمی پەروەردەیی و كۆمەڵایەتی و كولتوریماندا دەبێ ڕەنگ و دەنگ بداتەوە، دەبێ تاكەكان فێری ئەوە بن هۆشیار بن بە ئازادی خۆیان، لەكوێ یا چ كاتێ مەترسی هاتە سەر سنوورەكانی ئازادییان پەی پێبەرن و دەستنیشانی كەن و ڕایگەیەنن.

ئازادبوون بەر لەوەی كردەیەكی یا ئامانجێكی دەستەجەمعی گشتگیر بێ، پڕۆسێسێكی هزری و پەروەردەیی تاكانەی درێژخایەنە و بە تێپەڕینی كات و قۆناغ بە قۆناغ كاریگەری و نیشانەكانی لەسەر خودی كەسەكان دەبینرێنەوە، من پێموانیە كۆمەڵگەی ئازاد بە بێ تاكی ئازاد هەبێ، یا تاكی ئازاد هەبێت و كۆمەڵگەكەشی نائازاد بێ، ئەم دوانەیە بەیەكەوە جەدەلیەت و داینامیزمێكی هاوسەنگ و هەندێ جاریش لاسەنگ پێكدەهێنن، لاسەنگیەكەی ئەوەیە ئازادی لە پێتەرازوویەكیاندا باری شێ و لەنگ بێت، بەڵام هاوسەنگیەكەی ئەوەیە چ تاك چ كۆ لە دۆخێكی ئازادیدا بیبەنە سەر و هەردوو جەستەكە(تاك و كۆ) بۆ یەكتر و لەنێو یەكتر و لەگەڵ یەكتر هەڵسوڕێن. جیا لەوە بابەتێك نیە ناوی ئازادی بێت و ئەوەی هەیە تەنها لە چوارچێوەی جوانكاریەكانی گوتارە و بەس و نەپەڕیوەتەوە بەری ڕەفتار و هەڵسوكەوتەوە.

دەبێ فێری ئەوە بین كە ئازادی لە سیستمدا فەراهەم دەبێت، من وەك كەسانێكی بیركەرەوەی پەراوێزنشین پێموانیە ئازادی تەنها لە دەرەوەی سیستم و چاودێریەوە دێتە دی، چاودێری و سیستماتیزەكردنی ژیان دەبێ بۆ ئەوە بێ تا ماوین وەك مرۆق، وەك بوونێكی هوشیار و عاقڵ ڕێز لە ئازادی بگرین و ئەم سەروەریە كە لەسەرووی هەموو سەروەریەكانی ترە بپارێزین و هەرچی هەیە لە خوارەوەی ئەوە و لە پێناوی بە سەروەری هێشتنەوەی ئەوە.

ئازادی هزر و پەیوەستە بە گەشەكردنی هزری مرۆق و كۆمەڵگەكەیەوە،

نەشونماکردنی هزر کەش و فەزای ئازاد دێنێتە ئارا و دواتر لە ئازادیشدا ئازادی تاك هێز وەردەگرێت و سەرتاپای بوونی تاك بوونێکی سەربەخۆ و ئازاد و ساغ و تەن و دەرووندرووست دەبێ. من پێموایە هیچ کۆمەڵگەیەك نەیتوانیوە ئەو وێنە جوانانەی بۆ ئازادی لە نێو هزر و زەینی بیرمەند و گەورە هزرواناندا هەبووە وەك خۆی لەسەر زەوی بنەخشێنێتەوە، تا ئاستێکی زۆر لە دوای دووەم جەنگی جیهانی چەند وڵات و کۆمەڵگەیەك تابلۆی جیاجیایان بۆ ئازادی تاك و کۆمەڵگەکانی خۆیان نەخشاند، بەڵام هەر نەگەیشتنە ئەو وێنە ئینسانیە باڵایانەی ڕێچکە و قوتابخانە فیکری و فەلسەفیەکان پێیانوابوو دێنە دی ئەگەر هەلومەرجە لەگەڵ یەکگونجاوەکانیان بۆ بێتە دی.
لە کۆمەڵگەی خۆشمان ئەم وێنانە هەر لەسەر کاغەزەکان ماونەتەوە و نەپەڕیونەتەوە مێشکی دەسەڵات بەدەست و جڵەو بە دەستەکان. ئەم هزرە پێویستی بە پەروەردە و فێرکردنێکی لە سیستم داڕێژراو هەیە و هەروا بە گۆترە نایەتە دی.

مەلا وەك بەڵا … عەزیز ڕەئووف

ئیدی کۆمەکی سەلەفیەکان بکە، کەناڵی ئاسمانیان بۆ دابنێ و ڕێگەیان بدە چالاکی بکەن، گرنگ بەشداری هەڵبژاردن نەکەن بەڵام ئامۆژگاری خەڵك بکەن کە توخنی کێشەی سەرۆکی وڵات نەکەون. ئیدی بۆ ڕیفراندۆم پێویستت بەم جۆرە مەلایانە هەیە، ئەی بۆ کۆمەکی دەکەی بۆ ڕۆژێکی وەك ئەمڕۆ نەبێت؟ ئیدی بکەوە ناو مەلاکان و شەڕی مەدەنیەت و کرانەوە و دەنگە ئازادەکانیان پێ بکە، ئاساییە ئەگەر لە کەناڵەکانیانەوە دژی تێکەڵی کچ و کوڕ و دژ بە هەر هەوڵێکی کرانەوە بن، بەڵام خۆیان لە مەدرەسە ئیسلامیەکان خەریکی عەشق و دڵداری بن و ژن لە باوەشی پیاو دەربێنن و لەخۆیانی مارە بکەن. پەرت بکە و زاڵ بە. دەنگەکان تێکەڵ بکە کە مەلای نورانی و خواناس لەگەڵ مەلای دەربار و واعیزی بەردەم بارەگاکانی حزب لێك جیا نەکرێنەوە. ئیدی مەلای بەخێوکەرت بۆ چیە بۆ ئێستا نەبێت، ئیدی ئەم هەموو کۆمەکە بۆ مەلا بۆ ئەمڕۆ نەبێ بۆچیتە؟ ئیدی تولەماری عەمامە بەسەر نان بدە و لە عەسری بڕینی ناندا شەڕی برسیەکانی پێ بکە.

....

خۆت مەلا عەلی کەڵەك بیهێنە سەر شاشە کە میزی حوشتر دەخواتەوە. خۆت بیکەرە بەدیلی تەندروستی و خەڵك لە نۆرینگەکەی سەرە دەگرێ، خۆت وێنەکانی بڵاو بکەرەوە کە جن لە لەشی نەخۆش وەدەر دەنێ، دواتر خۆت دادگایی بکە و بە چەند مانگێك حوکمی بدە و نۆرینگەکەی دابخە. ئیتر کە کردت بە پەندی زەمانە ئینجا بیخەرە سەر شاشە و با بڵێ: خوا پێی وتم دەنگ بە بەڵێ بدەن.

کۆڵان گێڕانەوە – 68 – … کەریم کاکە

یادەوەری

68.........

لە ساڵی گریانی گەورە، گریانی حەمە شێت، وەبیرمنایە شەوێکمان بۆ پیری سوارچاکان و حەمە شێت کردبێتەوە، حەمە شێت لە خۆوە دەهاتە ناو قسانەوە، حەمە شێت – هەیاس ناڵێم- پڕ سەرهاتترین شێتی شارە، شەوان ماڵی ئێمە پڕ دەبوو لە حەمە شێت، کەس نەبوو شتێ لەو شێتە نەگێڕێتەوە، لە ماڵی ئێمە لە زاری هەندێکەوە حەمە شێت بە فڕین دەفڕێ، بە پێوە زێی گەورە دەبڕێ، لە زاری هەندێکەوە تاریکە شەوی زستانێ لە ناو قەیسەریەوە چەپکە (نوور)ی هاویشتووە و منارەی چۆلیی لە رووناهی گرتووە، ئەوەتا زیلێکی سەربازی لەو تەنیشتەی یانەی فەرمانبەران منداڵێك پاندەکاتەوە و راناگرێ، ئەو زیلە لە پێش مزگەفتی شێخی چۆلی بە فووێکی حەمە شێت وەردەگەڕێ.
ئەوەتا وەلەکە عارەبێ لە ناو قەیسەری دەست بۆ سمتی ژنێك دەبات، حەمە شێت چاوی لێیە، دەست بۆ ئاسمان هەڵدەبڕێ، هێشتا نەیهێناوەتەوە خوارێ، دەستی عارەبەکە دەبێتە داری رەق و چەندان دکتۆر و بەیتار دەکات نابێتەوە دەست.
لە شەوانی ساڵی گریان هەر سەرهاتێك، هەر قسەیەك، هەر هەواڵێك لەحەمە شێتەوە دەهات، وەك ژیانی پەیامبەر و پیاوچاکان باوەڕم

پێیدەهات..ئای حەزمدەکرد بە چاوی خۆم شتێ لەوانە ببینم، حەیف نەمدیتن، دەیانگوت:
تەنها ئەو کەسانەی زۆر لە خودا نزیکن، کەڕاماتی حەمە شێت دەبینن.
چەند حەزمدەکرد ببمە نزیکترین کەسی خودا!
ئەز تەنێ سەربردەی سادەی حەمە شێتم لە نزیکەوە دەدی و دەبیست، ئەوەتا دووکاندارەکەی تەنیشت حاجی کنێر ئەو پیاوەی وا تێبگەم ناوەکەی لە گۆچانەکەیەوە هاتبوو، گۆچانەکەی لە دار کنێر بوو، بە تەنیشت حەمە شێتدا رەتدەبێ، نووکی پێڵاوی بە رانی دەکەوێ، حەمە توند پێی دەگرێ و کەچە مشارەکەی دەخاتە سەری، دەیەوێ پێی ببڕێتەوە، کابرا:
کوڕە، شێتە ئەوە چ دەکەی؟
حەمە شێت:
چار لاقت لێ چیە؟ سێت بەسە.
کابرا: دەمزانی شێتی بەڵام بەو شێوەیە نا.
حەمە شێت:
ئێ، بوەستە کەمێك سمت ببڕم.
ئێ، ڕۆژێك حەمە شێت، لەو بەرەی یانەی فەرمانبەران وا لە بن دارتێلێ دانیشتووە، کەچە مشارێکی داری بە دەستەوە، کەسێ لێیدەپرسێ: ها، حەمە ئەوە چ دەکەی؟
حەمە شێت: نابینی، دارتێل دەبڕمەوە؟!
دەپرسێ: لێ، چی کردووە؟
دەڵێ:
هەڵەی بنیادەم چاکدەکەمەوە!
کەس حەمەشێتی لە ناو ئامانە نەدیوە، دیارە لە بەختی ژنەکەی ماڵ لە کۆڵانی پشت زێوەر، ڕۆژێ سواری هێلی ئیسکان دەبێ و لە پێش (قازی محەمەد) کەمێك سەرتر دادەبەزێ، لە جادە دەپەڕێتەوە بەری زێوەر، ژنە دەیبینێ، ئەو ژنە بێ منداڵێ بە ئاسماندا دەچێ، دکتۆر نەما نەیکات، پیاوچاك نەماوە بۆی نەچێ، چەند جار لە سەر (بابەگوڕگوڕ) خۆی غلۆرکردێتەوە، منداڵی نابێ و نابێ، بە قسەی خۆی شەوێ پێشەوەی حەمە شێت ڕێی بەوێ بکەوێ، خەونی پێوە دەبینێ، لەو خەونە حەمە شێت دەڵێتە ژنە:
ژنێ، منداڵێکت دەوێ بە جامە ماستاوێ؟!
سەرتان نەیەشێنم، ژنە دەستی حەمە شێت دەگرێ و دەیباتە پێش دەرگەی ماڵێ، تا بە جامە ماستاوەوە دێتەوە، حەمە نامێنێ، ئەو لا حەمە ئەم لا حەمە، حەمە نەما، بە خۆ و منداڵی کۆڵانێ، کۆڵان نامێنێ لە دووی حەمەی نەکەن، نایبیننەوە، سواری ئامانە دەبێ، قەیسەری و مزگەفتی شێخی چۆلیشی لە دوا دەکات، حەمە فڕی و لە شار نەما، بەڵام ژنە

گێتەنی: پێدەچێ حەمە بە دزیەوە دوو جامە ماستاوی دەستی وی خواردبێتەوە، ئاخر ساڵ وەرناسووڕێتەوە، ژنە جمکێ دەخاتەوە، من دواتر ئەو دوو منداڵەم لە کۆڵانی دەدیتن، کۆڵان بە حەمە و حەمێکە گازیدەکردن.

ماڵەوەدان، ئەو حەمەیە لە چاو و زارەوە قسەی دڵ دەخوێنێتەوە، دوایوەی شایەدبەدرۆ کەوتە سەر زاری ورد و دڕشت، حەمەشێت، پتر لە ئاسمان نزیککەوتەوە، ئەو کەسانەی درۆیان لە دڵ هەڵگرتبوو نەدەوێران تخوونی بکەون و چاو لە چاوی ببڕن، سەرهاتەکە ئەوها گەیشتە کۆڵانێ مە:

چێشتانێکی درەنگە، حەمە شێت لەو تەنیشتەی دەرگای مزگەفتی قیبلەخوار کە کەمێك مل خواربکەیتەوە دیواری دادگا دەردەکەوێ، پشت لە مزگەفتێ روو لە دادگا، بە پێوە پەلامیزە هەڵدەدا، کابرایەك خۆی لێ تووڕەدەکات و دەڵێت:

چما تۆ سەگی بە پێوە میز دەکەیت؟ شەرمت بە خۆت نیە!

حەمەش لە سەرەخۆ دەڵێ:

کا تەماشای ناو چاوم بکە..

ئەوجا نازانم کابرای تەماشای دەکات یان نا، حەمە پێیدەڵێ:

سەگ لە تۆ گڵاو دەبێت، تۆ شەرم لە خۆت بکە، دەچیت شایەدی بە درۆ دەدەیت!

لێرەوە با لە زاری کابراوە بیبیستین:

وەك کارەبا گرتبمی وا بوو، ئەو شێتە بە چ دەزانێ من بۆ شایەدی بە درۆ دەچمە دادگا، تۆ بڵێی دوێنێ ئێوارێ خاوەن کۆشە قسەیەکی لە زار دەرچووبێت و گەیشتبێتەوە شێتە؟ نابێت شتی وا ئەستەمە، ئیدی لە چوونە دادگا و شایەدیدان بە درۆ پەشیمان بوومەوە و سوێندم خوارد تا لە ژیان مابم درۆم بە زاردا نەیەت، لەو رۆژەوەش من بوومە خاکوخۆڵی بن پێی حەمە شێت، نا، ئەو پیاوە شێت نیە، شتێکە وەك پەیامبەر.

حەمە شێت پتر میزی بە ئاسندا دەکرد، هەر میز نا، ئاگریشی تێبەردەدا، بە چاوی خۆم نەمدیت، لە زاران بیستمەوە:

سپێدەیە، لە قەیسەری لە بن مێوانخانەی هەندرێن، حەمە شێت ئاگرێگی گەورە لە هی حەسحەسان گەورەتری کردێتەوە، لەگەڵ هەر پەلە دارێ، پارچە کاخەزێ، تەلەزمە ئاسنێکیش دەخاتە ناو ئاگرەوە، حەسحەسێ دەپرسی:

حەمە، ئەوە لێ ئاسنان دەسووتێنیت؟

حەمە لەسەرەخۆ:

لێوەی چیدی فڕۆکە عەرد دانەبێژێ.

حەسحەس:

ئەها، ئاسن دەسووتێنی تا فێڵەکەی شەڕ پەکیبکەوێت!
واز لە حەمە شێت دێنم و دەچمەوە لای زێوەر، ئەها، تەماشاکەن، لە سەر دیواری حەوشەی زێوەر، بە دیوی باخچەی پێش دەرگای راوچییەکە، بە خەتێکی درشت (ساڵی بەدیووم) نووسراوە، رەنگەکەی شینێکی تۆخە، لە دوورەوە لە چاودا دەدرەوشێتەوە، پێشتر بەدیوومم بیستبوو، بەڵام بە ساڵ و رۆژ و ئەو شتانەوە نا، لە زاری دایکمەوە بۆ کۆتر بەکاردەهات، من زۆر حەزم لە کۆتر بوو، هەر جارێ گێناگەم دەگرت و کۆترم دەویست، دایکم دەیگۆ:
نا، کۆتر نا، کۆتر بەدیوومە.
نەیدەهێشت ببمە خاوەن کۆتر، باشە ساڵی بەدیووم بۆ؟ ئا، بیرمکەوتەوە، جگە لە کۆتر، کەروێشکی بەرەبەیانیش بەدیوومە بەر لەوەی مامۆستا تایەر قسە لە ساڵی بەدیووم بکات، با قسەیەك لە بەدیوومیی کەروێشك بکەم، ئەوەشم لە راوچییەکەی ئیسکانێ بیست، ئەو پیاوە نازانم چ کات لە ماڵ دەردەچوو، بەڵام گەڕانەوەی بە زۆری دەکەوتە عەسرانێکی درەنگ، ماینەکەی راوچی لەنجەولارێکی هەیە، وەك دەڵێن رێینی بە سەری پەنجەیە، حەمەد مەستان دەڵێ:
ژنینە، وەرن لەو ماینەوە فێری لەنجەولار بن.
ژنە جوانە شەلەکە گوتبووی:
حەسەن زیرەك لەنجەی ئەو ماینە ببینێ، چیدی گۆرانی بە سەر ژندا هەڵناڵێ.
سوارە ئەو پیاوەی لە (گوڵەستێرەکان کوژانەوە) بە ماینەوە نیشانمداوەتەوە، بە دیتنی ماینی راوچییەکە لە سەر کێشی هەزار گوناح و یەك تۆبە، گوتبووی:
هەزار ماین و یەك ژن!
دیارە ئەو سوارەیە ماینێکی بە هەزار ژن نەدەگۆڕییەوە، مەبەستی شاراوەشی لە هەزار ماین و یەك ژنەکە هەبوو، تا گەورە نەبووم چی تێنەگەیشتم.
ئێ، راوچی ماینە زیندارەکەی وەها دەڕازاندەوە، چ بەربووکێ بووکی وا نەڕازاندێتەوە، نە بکەی نە بخۆی هەر تەماشای ماین بکەی، سەراپا گوڵینگە، پلپلەدارە، لغاوی ماینێ لە لا لێویەوە دیارە زەرد دەچێتەوە، سەد سوێند دەخۆی زێڕی ناو جامخانەکانی زێڕنگرانی قەیسەریە، بە سەر قەپۆزیەوە شتێکی گچکەی بازنەیی شۆڕبۆتەوە، هەر دەڵێی خەزێمەکەی زێنەبە، ئەو ژنەی لەمەچێتران دەستی لێوەشاند، بەبیرمبێتەوە، سەربردەکەی دەگێڕمەوە.
ماینی راوچی رەوهانە، لێقە و مێقە نازانێ، یەرغەیێ دەکات کەس پێی نابینێ، لە چوارپەلەش پێی بە زەویەوە نامێنێ، بژی دەڵێی پەلە هەورێکی تەنکە بە دەستی باوە، کلك چ کلك! مەگەر ماینی پیری

سوارچاکان کلکی وا ئالا َیی هەبووبێ، کاتێ بڵندی دەکردەوە چەند لە ئاڵای شەکاوە دەچووە، سەد ئەو ئاڵایەی بە قوربان کە لە سەر هەورەبانەکەی زۆر دەشەکایەوە، لە ناوەراستی گۆڕەپانەکەش بە دارتێلێکی باریکەوە هەڵدەکراو هەندێ قوتابی بە دیاریەوە(تەحیە عەلەم)یان لێدەکرد.

لە نزیکەوە لەمایینی پیاوە راوچیەکە وردبوومەتەوە بۆیە ئەوەش دەزانم بژی درێژی بە دوو لادا هاتبووە خوارێ، خودا دەیزانی دەتگوت پرچ و کەزی ژنە جوانە شەلەکەیە کە لە بن چەفیەکەیەوە بە سەر شان ملیەوە لە بەر بای پانکە دەکەوتنە سەما، بژی مایینەکەش لە غاردانێ دەتگوت پەلە هەورێکی گچکەی تەنکی پێش بایە..

راوچی جگە لە پیری سوارچاکان لای نەدەدایە لای کەس، دەهات و دوو تاژی بە دوویەوە، کەروێشکێ، رێویێ بە سەر بڕاوی وا بەتەنکێشی مایینەوە شۆڕبێتەوە، ئەرێ تاژیەکان کە پێدەچوو زۆر برسیان بێ، چۆن بوو پێیان نەدەدایە نێچیرەکە؟ کاتێ راوچی دادەبەزی و تاوێ لە سەر چیچکان بە دیار پیری سوارچاکانەوە دادەنیشت، مایینەکە لە جێی خۆی بێ جوولە رادەوەستا، جار جارە کەمێك کلکە ئاڵاییەکەی دەلەقاند، شتێکی ئەوتۆم لە قسەو باسی نێوان پیری سوارچاکان و راوچیەکە لەبیرنەماوە، بێجگە لە بەدیوومیی کەروێشك.

وشەی بەدیووم لە زاری ئەو راوچیەوە بیست ئەو بۆ کەروێشکی بەکار دەهێنا، دەیگوت:

هەر سبەینانێك کە لە ماڵێ دەردەچم، ئەگەر لە کۆلانێ کەروێشکم بێتە رێ، سەفەر بەتاڵ دەکەمەوە، چوونکێ دەزانم رۆژەکە بەدیوومە و سەفەرم لێناکەوێ، هەر جارێ کەروێشکم لە نزیك ماڵێ، لە گەڕەکێ دیتبێ، کێشەیەکم هاتۆتە پێشێ، ئەوجا گلابم، تووشی سووکە شەڕێك بووبم، هیچ رووینەدابێ، بە دەستبەتاڵی هاتوومەتەوە.

چەندی سەرم دەهێناو دەبرد سەردەریم لە قسەی راوچی دەرنەدەکرد، لەبەر خۆمەوە دەمگوت:

باشە، دەچێتە راوی کەروێشکان، کەچی لە رێیێ کەروێشك ببینێ، راو بەتاڵدەکاتەوە.

ئێ، ئەوە بەدیوومیی کێتر و کەروێشك.

ئێستا لەگەڵ ئازادی هاوڕێم دەچمەوە کن ساڵە بەدیوومەکە، لە ناو پۆلێ مامۆستا تایەر جاروبار (ساڵی بەدیووم)ی لە زاری دەردەچوو، نازانم بۆ نووسینەکەی سەر دیواریش بە هی وی تێگەیشتم، نووسینەکەی سەر دیوارم نیشانی ئازادی هاوڕێم دایەوە و:

+ ئەها، مامۆستا تایەر چەند جوانی نووسیوە

– ئەوە چ دەڵێی! بە چ دەزانی ئەو نووسیویەتی؟

+ دەستخەتی بە ئی وی دەچێ.

ئازاد تەواوێك لە ساڵی بەدیووم وردبۆوە و رۆژی دواتریش وردتر دەیڕۆنیە دەست و تەباشیری تایەرە فەندی، گەیشتە ئەوەی کە ئەو دوو دەستخەتە لە هیچ یەك ناگرنەوە، گوتی:

دەستخەتی من و تۆ چەند بە یەك دەچن، ئەو دووەش هەر هێندە.

دەستخەتی ئازاد زۆر خۆش بوو، هی منیش هەر وەك ئێستا، ئەگەر کەمێك بە پەلە بنووسم خۆم نازانم بیخوێنمەوە، ئازاد ئەوەشی گوت:

خۆ مامۆستا منda□ نیە لە سەر دیوار شت بنووسێ.

ئێ، لەوە گەڕێ، با بزانم مامۆستا بۆچی بەو دەستەواژەیەی گرتبوو، قوتابیەك لێپرسی:

مامۆستا، ساڵی بەدیووم چیە؟

مامۆستا:

لە ناو هەر چەند ساڵێك، ساڵێکی وا هەیە، ئەمساڵ لەو ساڵانە بوو.

کەمۆکەك لە قسەکەی تێگەیشتم، هەرچی بەرێوەبەرە ئەو ساڵەی خستە رێزی ساڵە خۆشەکانەوە، جوانم وەبیرە سبەینانێك لە ریزێ بە دەنگی بڵند:

ئەوانەی بە شاخ کەوتبوون نۆکەر و کرێگرتەی بێگانە بوون، سەریان لە بەرد دا و تەفروتوونا بوون، ئیدی لە سایەی عێراق وشۆڕش و سەرۆکمانەوە دەحەسێینەوە.

لە هاتنە پۆلێ لە چەند قوتابیەکەوە (ئەی رەقیب) بەرزبۆوە، یاریدەدەرەکەی دارەکەی بەرزکردەوە و بە دەنگێك کە لە لرمەی تۆپ دەچوو:

بێدەنگ بن، دەنا سەر و سەد دار دەخۆن.

ترساین و ئەی رەقیبمان قووتدایەوە، بەڵام دەنگدانەوەی ئەی رەقیب لە زێوەر نەبڕا، ناوە ناوە، لە رێزێ، لە پۆلێ، لە تەك تانکیەکەی ئاوێ، لە ناو ئاودەستێ، دەبیسترا، هەر نا لە سەر دیواری حەوشە بە خەتی درشت دێرێ دووی دەنووسرا، بەڵام زوو رەشیاندەکردەوە، من زۆر دڵم بە ئەی رەقیبی سەر دیوار دەکرایەوە، بە من با لەو سەری تا ئەو سەر بە بڵندایی دیوار هەمووی دەبووە ئەی رەقیب و بە هیچ رەشنەدەبۆوە، وەك رستە ترسناکەکە لە سەر دیوار دەمایەوە، ئەو رستەی دەڵێم، بە خەتێکی باریکی ناسکی رەنگ کەمێ تاریکی لە چاو چەقی نووسراوە، کەوتۆتە پشت سەری پۆلی شەشەکان، ئەو جێیەی لە ریزبوونێ لێی ریزدەبوون، رستەکە بە دیوێك رستەیەکی ئاسایی بوو، هی ئەوە نەبوو من بە گژیدا بچمەوە، بەلام بەو دیوەی من دەمخوێندەوە هی ئەوە بوو سەلاح جەوهەر گۆتەنی: بە گوو بیسڕیەوە، ئەو کوڕە دواتر هەر نووسینێکی سەر تەختەرەش، سەر تابلۆ، سەر دیواری بەدڵ نەبا، وای دەگۆ.

ئەوەش رستەکە((سەد ساڵ بکەی بیانی پەرستی لە دوایی هەر دەهێنی نشووستی))، ئەو رستەیەی دەبوو بە بە گوو بسڵێتەوە، لە سەر فەرمانی بەرێوەبەر لە سەر دیوار نووسرابوو، لە رێزێش بە زاریی خۆی زوو زوو دەیگـوتەوە، دیـاره مەبەسـتی لـە مـەلا مسـتەفا و بزووتنەوەکەی بوو، هەر بۆیە من و زۆریدیش بەو قسەیە تێکدەچووین، نایتەوەبیرم کێ بوو، بەڵام جوانم وەبیردێ چی گۆ به دەنگێك هەر ئەوەتا گوێم لێبوو:

بە خێت بێگانە پەرستی، عارەبپەرست..

دەڵێن چی! تا دوماهیێ ساڵ لە زۆوەر بمێنینەوە، سەرهات زۆرن، لێ تەنێ یەك دووێکی دەگێڕمەوە، ئەنگۆش ئەگەر دڵتان ویستی، ببیستن، مامۆستای ئایین، مامۆستا ئیخوان با پێشجەی سەرهاتان بێ، ئەو مامۆستایە دواتر زانیم لە سەردەمی کەریم قاسمەوە لە مەلایەتیەوە ببووە مامۆستا، لە روو هەموو بە مامۆستا حەمەدەمین ناوی دێنن و بانگیدەکەن، بەڵام لە پاشملە گوێملێیە مامۆستا ئیخوانی دەڵێنێ، درەنگ زۆر درەنگ پێکەوتم ئەو ئیخوانە لە کوێوەوە هاتووە و بە مامۆستاوە نووساوە، ئێستا لە ئیخوان گەڕێ، مامۆستا حەمەدەمین لە وانەی ئایینێ، بۆ ئایینی بە هەڵەی نەبردبم، جزو تەبارەکەمان دەخوێند، پێشەویش جزو عەمە، مامۆستا نوێژی بە قوتابیان دەکرد، دەیگۆ:

ئەوەی نوێژ دابەستێ، خێری زۆری دەگاتێ، خودا دەیباتە بەهەشتێ، خەمی نمرەشی نەبێ.

لە باخچەکەی پشتەوە، ئەوەی لای بەلووعە و تانکی ئاوێ، لەوێ مامۆستا نوێژی دادەبەست، رەنگە نوێژی عەسر بووبێ، پشت مامۆستا لەبەر قوتابیی تەمبەڵ بەر بڕواداران نەدەکەوت کە ژمارەیان هەر سێ چوار کەسێ دەبوو، من نەدەچوومە نوێژێ، چوونکە پێویستم بە نمرە نەبوو، بۆ بەهەشتەکەش لە زۆر کەسم بیستبوو:

بەهەشت بە نوێژ و رۆژی نیە..جگە لەوەش من لە ئایینداری پتر چووبوومەوە سەر دایکم نەك بابم، وا بزانم هێشتا فێرە نوێژیش نەبووبووم، من و زۆریدی لە دوورەوە تەماشامان دەکردن، چ ببینین! هەبوو لە پشت مامۆستا، زمانی لە مامۆستا دەردەهێنا، هەبوو بە دەستەکانی گوێی بۆی خۆی دروستدەکرد و وەك جاشکێڵە دەیلەقاندن، هەبوو مامۆستا گەیشتبووە کرنووشێ، ئەو بە پێوە و تەماشای کۆتری ئاسمانێی دەکرد، هەبوو رووگەی خۆی دەگۆڕی، پشتی لە پشتی مامۆستا دەکرد و رووی دەکردە سەفینێ، هەبوو لە جێی ئایەتان گۆرانیی دەگۆ، ئەوەتا (خ) بە دەنگێك مامۆستاش گوێی لێیە گۆرانیی(بە بانانەوە گیانە بە بانانەوە) دەڵێتەوە، مامۆستا نوێژی نەبڕی، بەڵام پێدەچێ پەلەی لێکردبێ، سەلامی چەپی دابێوە و نەدابێوە:

ئەوە چ قاحپەبابەك بوو گۆرانیی دەگێ؟!
کەس ناوی کەسی نەگێ، مامۆستا دەڵێ:
قوڕ بە سەری، بزانە چۆن لە جەهەندەمێ، شیشی سوورکراوەی لە قوونێ دەبڕن! ئەوەی دەزانێ کێیە و ناوی ناڵێ، شیشە لە قوونی ویش رادەکەن.
ترسام، شیشی سوورکراوەی جەهەندەمێ ترساندمی، هەر من نا زۆریدیش لەو شیشە ترسان، بەڵام کەس ناوی (خ) نەگێ، نازانم هۆی چ بوو رۆژ بە رۆژ مزگەفتەکەی مامۆستا چۆلتر دەبوو، یاریدەدەر ناوی لەو شوێنە نابوو(مزگەفتی مەلا حەمەدەمین) وای لێهات مامۆستا بە تەنێ مایەوە، پێشەوەی مامۆستا واز لە مزگەفتەکەی بێنێ و نوێژ بباتە هۆدەی بەردەستەکە، پەلە بەردێك هەیە نەیگێڕمەوە، دڵم داناکەوێ، مامۆستا لە تاقیکردنەوەی ئایینێ (9)ی بۆم دانابوو، هەر من نا، هەرچی مامۆستا و قوتابی هەیە لە سەر ئەو(9)یە هاتنە قسە، چۆن دەبێ من لە ئایین نمرەی تەواوم نەبێ، ئاخر من لەوەتەی هەمە هەمیشە لە هەموو وانەکان نمرەی تەواو(10)م هەیە، چایکردەوە، بەڵام لە دڵم دەرنەچوو، خولیای تۆڵە لە سەرم دەگەڕا، ئێ، مامۆستا وا لە نوێژێیە، دوور لە چاوان بەردێکم هاویشتێ، نیشانەم لە کوێ گرت، رێك بەوێ کەوت، لە تەحیات خوێندنێ بوو، بەرد بناگوێی گرت، هێندەی لە خۆی هەڵدا و نوێژی بڕی، راپەڕی، جوێنی مزر مزری لە زاری دەردەپەڕی..بەڵام زۆر ترسام لە خودا ترسام، ئاخر بیستبووم:
لە کاتی ئاوخواردنەوە و نوێژکردنێ، نابێ ئازار بە کەس بگەیەنێ، دەیانگێ:
مار بە مارایەتی خۆی مرۆق لە ئاو ناکات، چاوەڕێ دەکات، کەنگێ ئاوەکەت خواردەوە، هەینێ پێتەوە دەدات، ئیزرائیلیش تا لە نوێژ نەبیەوە، گیانت ناکێشێ، ئەگەر خودا لە سەریشی بدات.
ئەرێ مامۆستا بۆچی نۆی دابوومێ! نابێ لە سەر نوێژ بێ، ئاخر هەبوو نوێژیشی نەدەکرد دەی وەرگرتبوو، خۆ لەگێتنەوەی ئایەتانیش کێشەم نەبوو، مامۆستا ئیخوان لە لەبەرکردنی ئایەتان هەوڵیدەدا دەنگە عەرەبیەکان کتومت وەك خۆی گۆبکرێ، زۆری قوتابیان دەنگی (ڤ، چ، ژ، ز)یان بە (ز) گۆدەکرد، دەنگی (پ، ص،س)یش بە (س) مامۆستا بەوە تووڕە دەبوو، هەڵدەچوو، ددانی جیڕدەکردەوە و تفی لە زاری دەردەچوو، دەهاتو دەچوو، داری رادەوەشاند، بەڵام لە کەس نا، لە رانی خۆی دەدا، مامۆستا هاواری لێهەڵدەستا:
کوڕە نەعلەتینە، دەنگی خودا دەبێ وەك خۆی بڵێنەوە، کوو دەبێ، بیگۆڕن، خودا لە دوێ دەوتان دەدا.
مامۆستا لە هەمووان پتر کێشەی دەنگی لەگەڵ شێرزادی برای ئازاد هەبوو، ئەو کوڕە جگە لەو دەنگانەی لە (ز) نزیك بوون، دەنگی (ش

(ژ)یشی بە (ز) گۆ دەکرد، هەر بۆیە دواتر هەندێ قوتابی دەیانگوتە شێرزاد:
زێرزاد، ڕێز باز.
ئەو زێرزادە پاشتر لەگەڵ ئینگلیزییش پیس تێکگیران، ئەگەر بیرمبێتەوە (زیزئیز)ەکەی دەگۆڕییەوە..
ئەو ساڵەی خوێندن وەك بۆڵی خۆی لێکدەکێشێتەوە، درێژدەبێتەوە، بنی نایە، ئەو ساڵە لە دارلاستیقی کچەکەی حەمەد مەستان دەچێ، واپێدەچی تاقە کچی گەڕەك بێ دارلاستیقی لە دەست بێ و لە کۆڵانێ بە دارلاستیقەوە دەسووڕایەوە، هەر کێ پلارێکی تێگرتبا، بە بەردێ وەڵامی دەدایەوە، لاستیقی دارلاستیقی کچی حەمەد مەستان، چەندی راتدەکێشا لە دووت دەهات، نە لە چووپی تایەی پایسکیل بوو نە لە هی هیچ، نازانم چ بوو، لە قایشی دەرپێی ژنانیش شلتر، هەر بۆیە بە کێشکە دەکەوت و نەیدەکوشت، ئەو ساڵەی خوێندن وەك ئەو لاستیقە دەکشا و درێژدەبۆوە، ئەو ساڵەی خوێندن بۆ من ساڵی بێ باپیری بوو، بۆ هەمووانیش مام مەردان گوتەنی:
ساڵی چورچبوونەوەی کورد و رەپبوونی عارەب بوو.
ئەو مەردانە هێشتا ماڵیان نەهاتووە، تازە لە کۆڵانی داربەڕوو بناخەی خانوو لێدەدا، بلۆك بلۆك یەکەم ڕیزی دیوار ئاودەدا، مام مەردان تا رستەیەك دەڵێ رستێك پێکەنین داوێ، پیاوێکە لە خۆوە پێدەکەنێ، پێکەنینێکی منداڵانە، پیاوێکە تا دەست هەڵبڕی کەڵەگەت، رەقەڵەی ڕوومەت تێکقوپاوی، چاو بە قووڵدا چووی، سەر و ردێن سپی، داو داو رەشی تێدا ماوە، شەل نیە، بەڵام لە ڕۆیشتنێ وەك بۆڵی نەختێ دەلەنگێ، لەنگانێ هەر لە خۆی دێ، لە ڕۆیشتنێ سینگی رەپێش دەکات و لە پێش خۆیەوە دەڕوات، دەستەکانی تەواوێك لە دواوەی خۆی، پەنجەکانی دەکەونە سەمایەکی نەرم، مام مەردان لە هەر شتێ تووڕە بێ، کیری کەرێی بۆ دەنێرێ، لە بلۆك تووڕە بێ، لە حوکمەت تووڕە بێ، لە دەستی خۆی تووڕەبێ کە زوو زوو لێی تووڕە دەبوو، دەڵێ:
بە کەرێ دەتگێم
نێرەکەرێکی رەشی هەیە، تۆڵکەیەکی سپی لە سەر پشتێیە، تۆڵکەی ئاوێ، هێشتا بۆڵی ئاوێ نەگەیشتۆتە کۆڵانی وان، بە تۆڵکە ئاو دەکێشێ، مام مەردان لە نێرەکەرێش تووڕە دەبێ، پێشتر بەویشی دەگوت:
((بە کەرێ دەتگێم))، بەڵام لەپێ جوێنێکی تازە فێربوو، جوێنێك تایبەت بە نێرەکەری رەشی تۆڵکە سپی، سەربردەی جوێنەکە هێسایە:
گوتمان، مام مەردان کاتێ لە حوکمەت تووڕە دەبوو، کیری نێرەکەری بۆ دەنارد، رۆژەك لە ڕێی ئاوێ، لە نزیك حەسارەکە، کەر سمی لە تێلێ گیردەبێ و بە تۆڵکەی پڕەوە دەکەوێ، ئاو بە گۆڕێ وەردەبێ، مام مەردان لە داخا پێدەداتە حوکمەت، دەڵێ:

حوکمەت، هەی بە کەرێ دەتگێم، ئەوە چ حوکمەتایەتیەکە دەیکەی!
نەتوانی بڵێیە ئاوێك بۆ کێڵانی ئێمە راکێشی؟!
لەوێ پیاوێ لێی قیتدەبێتەوە، شانی رادەوەشێنێ و دەڵێ:
تۆ چی، وا سینگ دەر دەپەڕێنی و جوێن بە حوکمەت دەدەی! بزانە چۆن بە گرتنت دەدەم.
دیارە ئەو پیاوە قسەی لە سەربووە و گەڵەك دەیانزانی لە حوکمەت نزیکە، مام مەردان دەستوبرد دەڵێ:
سینگم بە خۆی وایە، ئەگەر زمانیشم هەڵەی کردبێ، تۆ هەڵە تێمەگە، من ویستم بە کەرەکەم بڵێم:
هەچە، کەرە، هەی بە حوکمەتێ دەتگێم..
ئیدی لەو رۆژەوە مام مەردان لە کەرێ تووڕەبا دەیگێ:
بە حوکمەتێ دەتگێم.
بابم دەیگێ: مام مەردان کەر و حوکمەتی وا تێکبەرداوە، یەکتر ناناسنەوە
مام مەردان جارێ لە سەر کوڵەکەی لەگەڵ بەرێوەبەرێ تێکدەگیرێ، لە هاتنە دەرێ لەبەر خۆیەوە دەڵێ:
نازانم نە بە حوکمەتێ بتگێم، نە بە کەرێ!
بەردەستەکە دیارە گوێی لە کەر و حوکمەت بووە، گوتبووی:
دیارە خۆت پێتەوە نیە!
مام مەردان گوتبووی:
وەڵڵا شەقرەم پێوەیە، ئەگەر باوەڕناکەی لێم وەرە پەنایێ.
لەگەڵ ویش تێکدەگیرێ، بەرێوەبەر لێکیاندەکاتەوە.
ساڵێ هێشتا ساڵی خوێندنی حەفتاو چوار و حەفتاو پێنجە، ساڵی مەرگی پیری سوارچاکان، ساڵی بەدیووم، ساڵی شکستی کورد، ئەو ساڵەی رۆژەکانی لە گلێنەی مووی دادە پنچکیش درێژترن، هەر چۆن بوو دوایی هات و کارتم وەرگرتەوە، بە یەکەمی بوو یان بە دووەمی بوو هاتمەوە، بەڵام چ پارەم لەگەڵ خۆم نەهێناوە، ئاخر ساڵان دینارێك دینار و شتێکم دەهێناوە، بە سێ چوار درهەمێ بەشداریم لە فرۆشگای قوتابخانە دەکرد، قازانج یەك و شەش، یەك و حەفت پتریش بۆی دەکرد، وا بزانم مامۆستا حەمە سالح بوو، دەیگێ:
بە شداریکردن لە فرۆشگای قوتابخانە وەك ئەوە وایە گەنم لە دەشتی قەراج بچێنی، وەك چۆن لەوێ لە قلە گەنمێ گوڵە گەنمێکی پێ دەدووریەوە، لێرەش لە درهەمێکەوە دینارێك دەخەیتە بەرێکتەوە.
لە زۆوەری ئێمە، لە سەرەتای ساڵەوە، کێ ویستبای بڕی هەبوو، بە بڕە پارەیەك بەشدار بێ لە فرۆشگاکە و کۆتایی ساڵێ پشکی دەبوو لە قازانجی فرۆِشگا، من ساڵانی پێشتر بەشداریم دەکرد، پارەیەکی باشم قازانج دەکرد، بەڵام ئەو ساڵە وام نەکرد.

ئەو ساڵە کوا ساڵ بوو، نەورۆزی بە نەورۆز نەدەچوو، بەستێڵە بەستێڵەی ساڵان نەبوو، ئێستا هەڵە نەبم پووشپەڕی ساڵی حەفتاوپێنجی سەدەی بیستەمە، هاوینێکی وشك لە بیابان وشکترمان لە پێشە، هاوینێکی بێ مەلەوانی و سەر جۆخینان و ناو گندۆرە و شەمامان..

درێژەی هەیە ......

کوردستان … فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی

وڵاتمان کوردستانە
جێی باب وباپیرمانە
پڕلە باخ وکانییە
کانگای کامەرانییە
هەتاکوبۆی بڕوانین
بەجوانی ئەوسەرسامین
بۆئێمەی خنجیلانە
مایەی سەربەرزیمانە
دەباگەردی دڵ بسڕین
بۆسەرکەوتن یەکبگرین
هەموومان بەدڵپاکی
بیپارێزین بەچاکی
بخوێنین وکوششکەین
تادواڕۆژی ڕۆشنکەین.

6/5/1999